

Nemoci z povolání

Již ve starověku popsal egyptský lékař a kněz Imhotep nejčastější typy pracovních úrazů při stavbě pyramid. Ve středověku se zabývali vztahem mezi prací a nemocemi u horníků zejména Paracelsus (1533) a Agricola (1556). Za zakladatele pracovního lékařství je ovšem považován italský lékař, profesor univerzity v Modeně a Padově, Bernardino Ramazzini (1633–1714). V roce 1700 vyšlo jeho základní dílo *De Orbis Artificum Diatriba*, ve kterém prokázal existenci kauzálních vztahů mezi prací a nemocemi a u více než 50 profesí popsal nemoci s nimi asociované. Věnoval se rovněž profesionálním noxám (výpary, prach), fyzikálním faktorům (hluk, horko, chlad, vlhkost aj.), upozornil na nevhodné polohy těla při práci...

Mezi závažné *historické pracovní předpisy* řadíme např. nařízení proti profesnímu poškozování zdraví v chemickém průmyslu při expozici olovu, rtuti, síře, smole a organickým látkám (Benátky, 1271). V našich zemích pak již roku 1300 vydal král Václav II. Horní zákoník a o 200 let později Ferdinand I. nařízení o zaopatření horníků v případě nemoci a úrazu. Roku 1527 podepsal také první statut nemocenské pokladny. Důležitý byl rovněž rakouský Horní zákon č.146/1854 – tzv. *bratrské pokladny* pro zaopatření horníků v případě nemoci a úrazu, invalidity a stáří.

V druhé polovině 19. století byla v Evropě přijata řada předpisů o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci. V Anglii byli roku 1833 zákonem ustanoveni inspektoři práce, roku 1842 vyšel dekret omezující částečně práci dětí. V Rakousku byl v roce 1883 přijat zákon o živnostenské inspekci, v Čechách, na Moravě a ve Slezsku platil od roku 1888 zákon o úrazovém a nemocenském pojištění průmyslového dělnictva.

K legislativnímu porovnání nemocí z povolání s pracovními úrazy pro účely odškodnění postižených došlo nejdříve ve Švýcarsku (1877), následně v Anglii (1906), USA (1911), Francii (1919) a Německu (1925). Zásadní mezinárodní význam měla *VII. Mezinárodní konference práce v Ženevě (1925)*, kde byla vypracována úmluva zavazující zúčastněné státy, že zabezpečí postiženým nemocemi z povolání stejné odškodnění jako při pracovním úrazu. Československá republika se k této úmluvě připojila až zákonem č. 99/1932 Sb. o odškodnění nemocí z povolání.

Za zakladatele moderního oboru nemocí z povolání je v České republice považován prof. MUDr. Jaroslav Teisinger, Dr.Sc., který jako první u nás vybudoval v roce 1932 poradnu pro nemoci z povolání na II.interní klinice profesora Pelnáře v Praze. Postupně se dokázal obklopit nejen lékaři, ale i vysokoškolsky vzdělanými spolupracovníky nelékařských oborů (techniky, chemiky), a posléze založil Ústav pracovního lékařství, který již v podstatě odpovídal dnešnímu pojmu „occupational health“. V roce 1946 pak z tohoto pracoviště vznikla první klinika chorob z povolání lékařské fakulty Karlovy univerzity.

Occupational health lze chápat jako cílevědomou, organizačně zakotvenou činnost různých odborníků (hygieny a fyziologie práce, mentální hygieny, toxikologie, závodní zdravotní služby,

Už v roce 1527 fungovala nemocenská pokladna

nemocí z povolání a právníků), směřující k odstranění nepříznivého vlivu pracovní činnosti na zdraví zaměstnaných osob a naopak k vytvoření pracovních podmínek, které by přispěly k plnohodnotnému prožívanému životu. Lékaři – specialisté v oboru nemocí z povolání musí mít vzdělání, které umožní stanovení diagnóz nemocí souvisejících kauzálně s vykonávanou pracovní činností a diferenciatně-diagnosticky je odlišit od nemocí vzniklých z obecných příčin. Tato kvalifikovaná práce vyžaduje úzkou spolupráci se specialisty řady dalších klinických oborů (zejména alergologie, ORL, neurologie, dermatologie, pneumologie, ortopedie, revmatologie aj.), s lékaři závodní zdravotní služby a s hygieniky práce. Výzkum, aplikaci nových vědeckých poznatků do praxe a kvalitu přípravy mladých lékařů monitorují dvě odborné společnosti: *Společnost pracovního lékařství a Společnost nemocí z povolání ČLS J. E. Purkyně*. Od roku 1949 vychází samostatný excerptovaný *lékařský časopis Pracovní lékařství*. V jeho redakční radě kontinuálně působí přední představitelé oboru. Odbornou tribunou pro nemoci z povolání

Bezpečnost a zdraví *při práci*, to jsou priority Evropské unie

jsou především kongresy, zejména *kongresy nemocí z povolání s mezinárodní účastí*. Čtvrtý ročník tohoto kongresu se koná ve dnech 24.–25. 10. 2008 tradičně v Luhačovicích.

Základní pojmy

Nemoc z povolání je nemoc vzniklá v příčinné souvislosti s pracovní činností, je vyjmenovaná v *Seznamu nemocí z povolání*, který je uveden jako příloha k nařízení vlády č. 290/1995 Sb. a vzniká za podmínek zde uvedených. *Ohrožení nemocí z povolání* označuje změny zdravotního stavu vzniklé v příčinné souvislosti s pracovní činností za podmínek uvedených v Seznamu nemocí z povolání. Změny zdravotního stavu jsou natolik menší intenzity a rozsahu, že je nelze označit za nemoc z povolání. Pokračování v dosavadní pracovní činnosti by však mohlo vést k rozvoji nemoci z povolání. *Profesionální otrava* je otrava vzniklá v příčinné souvislosti s pracovní činností, uvedená pod položkami 1–18 Seznamu nemocí z povolání. *Jiné poškození na zdraví z práce* je onemocnění vzniklé v příčinné souvislosti s pracovní činností, které není nemocí z povolání, profesionální otravou ani úrazem. *Pracovní lékařství* je interdisciplinární obor, který se zabývá vlivem práce, pracovního prostředí a podmínek na zdra-

Onemocnění v ČR 2007

Kraj	Muži	Ženy	Celkem
Hl. m. Praha	24	13	37
Jihočeský	64	82	146
Jihomoravský	38	34	72
Karlovarský	8	11	19
Královéhradecký	27	38	65
Liberecký	24	30	54
Moravskoslezský	244	85	329
Olomoucký	60	25	85
Pardubický	38	22	60
Plzeňský	52	54	106
Středočeský	78	44	122
Ústecký	24	66	90
Vysočina	23	12	35
Zlínský	22	21	43
Území ČR - více krajů	4		4
Zahraníčí	23	1	24
Celkem	753	538	1291

Onemocnění v ČR 2007 – porovnání

	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998
Počet pacientů	1062	1122	1317	1316	1506	1567	1661	1713	1863	2801
Profesionální onemocnění celkem	1291	1216	1400	1388	1558	1600	1677	1751	1886	2111
Z toho:										
Nemoci z povolání	1228	1150	1340	1329	1486	1531	1627	1691	1845	2054
Ohrožení	63	66	60	59	72	69	50	60	41	57
Muži	753	708	817	826	972	977	1034	1104	1192	1261
Ženy	538	508	583	562	586	623	643	647	694	850
Incidence na 100 tisíc pojištěnců ²	28,6 ³	27	31,5	31,6	35,1	35,8	37,4	38,7	41,1	44,1

² Nemocensky pojištění zaměstnanci podle zákona č. 54/1956 Sb., ³ Předběžný údaj vycházející z počtu pojištěnců v 1. pololetí roku 2007
Zdroj: Národní registr nemocí z povolání, SZÚ/CPL

ví pracovníků, prevencí, diagnostikou, léčbou a posudkovými aspekty nemocí způsobených nebo zhoršovaných prací s dohledem nad dodržováním zdravotně přijatelných pracovních podmínek. Cílem oboru je prevence poškození zdraví pracovníků vlivem práce, zlepšení jejich zdravotního stavu, podpora zdravého životního stylu, zlepšování, případně udržení zdravotní způsobilosti k práci a dlouhodobé udržení pracovní schopnosti. *Hlášení nemocí z povolání (resp. ohrožení nemocí z povolání)* provádějí od 1. 4. 1994 rozhodnutím MZ ČR pouze „hlásící centra“, tj. vyjmenované kliniky a oddělení nemocí z povolání.

Závěr

V České republice je nedostatek erudovaných odborníků pro tento obor. Je to škoda. Bezpečnost a ochrana zdraví při

práci patří k prioritním oblastem sociální politiky Evropské unie. Tento moderní obor je velmi dynamický, neustále se vyvíjí v návaznosti na současné vědecké poznání v oblasti medicínské i v oblasti technické prevence.

Z globálního hlediska stojí před naším oborem rovněž velmi důležité úkoly. Téměř dvě třetiny pracovní síly ve světě pracují za podmínek, které jsou pod úroveň minimálních zdravotně bezpečnostních standardů. Každý rok registruje Světová zdravotnická organizace (SZO) cca 290 milionů pracovních úrazů, 160 milionů nemocí z povolání a 1,1 milionu úmrtí souvisejících s prací a pracovním prostředím. Přibližně 250 milionů dětí stále pracuje v často naprosto nevyhovujících a zdraví škodlivých podmínkách. Perspektiva oboru je tedy zřejmá a potřeba nových odborníků velmi výrazná. ■ Literatura: www.sanquis.cz